

Högskolan Dalarna, Ht. 2008.

Samhällskunskap III: C-uppsats, 7,5 p

Kläderna gör arbetaren

- En kvalitativ studie över arbetskläders symboliska värde

Författare: Johan Åström

Handledare: Lars-Erik Alkvist

Sammanfattning

Syftet med denna kvalitativa studie är att undersöka hur olika anställda på en given industri – kollektivarbetare och tjänstemän - reflekterar över sina arbetskläder och vilket symboliskt värde kläderna har i deras kontext, samt hur detta påverkar deras egen identitet. Frågeställningarna arbetet utgår ifrån är: *Vilket symboliskt värde har arbetskläder för de anställda på den givna industrin? Och, hur påverkar arbetsklädernas symboliska värde den enskilde individens identitet?*

Uppsatsens empiri grundar sig på samtalsintervjuer med tre anställda från en industri, och där empirin tolkas utifrån sociologiska teoretiska modeller såsom den symboliska interaktionismen, det dramaturgiska perspektivet, begrepp från sociologen Pierre Bourdieu, och idéhistorikern Michel Foucaults redogörelse över den moderna disciplinen.

De slutsatser som kan dras utifrån analysen av empirin, är att på denna industri så finns det en social hierarki - oberoende av överordnande chefspositioner - som upprätthålls genom arbetsklädernas symboliska värde. Arbetsklädernas symboliska värde består i att de uttrycker en distinktion och identifikation mellan olika typer av kapital och definierar och markerar de olika positioner som finns inom detta fält.

Individens identitetskapande påverkas av de roller individerna spelar, och när arbetskläder har ett särskilt symboliskt värde så kan det påverka individens egen identitet. Detta skulle kunna förklara varför den intervjuade tjänstemannens privata syn och uppfattning om kläder, korrelerade med vad hans arbetskläder uttrycker. Dock är det svårare med de två intervjuade kollektivarbetarna, eftersom deras habitus tycks överensstämma med deras arbetsklädernas symboliska roll/innebörd. Varav det är problematiskt att se vad som är orsak och verkan - om deras identitet beror på deras habitus eller om deras identitet formas av de roller de spelar genom arbetskläderna.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställning	4
1.2 Disposition.....	5
1.3 Metod.....	5
1.4 Urval och avgränsning.....	6
1.5 Felkällor.....	7
1.6 Etiska problem.....	7
2. Bakgrund och tidigare forskning.....	7
2.1 Forskning om mode och kläders värde.....	8
2.2 Forskning om kläder som identitetsskapande ting	8
3. Teori.....	10
3.1 Symbolisk interaktionism	10
3.2 Erving Goffman och den dramaturgiska sociologin/perspektivet	11
3.3 Pierre Bourdieu och kultursociologin.....	14
3.4 Michel Foucault och den moderna disciplinen.....	16
4. Material.....	17
4.1 Intervju av tjänsteman	17
4.2 Intervju av arbetare 1	19
4.3 Intervju av arbetare 2.....	20
5. Analys	22
5.1 Den industriella sociala hierarkin/fältet.....	23
5.2 Individens egen identitetsskapande genom arbetskläder.....	25
6. Slutsatser	29
7. Diskussion	30
Käll- och litteraturförteckning.....	32
Litteratur:	32
Källor	33
Bilaga	34

1. Inledning

Kläderna gör mannen, lyder ett välkänt latinskt ordspråk som antyder på att människor blir betraktade och bedömda utifrån de kläder de bär. Detta ordspråks giltighet tycks ha överlevt historien och det uppfattas fortfarande som aktuellt i det moderna samhället idag. Vilket också är den premiss denna uppsats grundar sig på - att kläder inte bara har ett bruksvärde, utan också ett symboliskt värde.

Genom att tillskriva ting ett symboliskt värde, exempelvis kläder, kan individer - explicit som implicit, medvetet som omedvetet - kommunicera och uttrycka sin identitet/tillhörighet eller distinktion/avståndstagande med olika kategorier såsom etnicitet, kön, religion, kultur, social tillhörighet etc. Det kan ta sig uttryck som vilka klädesmärken individen bär, om det är exklusiva och dyra eller billiga och allmänna, eller vilken typ av kläder individen använder - om det är typiskt för en viss kategori av människor, etc. För en person som vill påvisa sin sociala status, där kläderna skall uttrycka ambition och förtroende, så kan kostym och slips vara ett alternativ som symboliserar framgång. Däremot hos en politiker som vill vinna röster bland förorter och bland lägre sociala skikt, så kan en påkostad kostym snarare skapa en distinktion till dem han vill nå.

Förutom att kläder kan uttrycka individens privata identitet, så finns det klädkoder inom olika samhälleliga kontexter med varierande symboliskt värde. Inom militären uttrycker kläder en hierarkisk ordning, medan kläder inom näringslivet kan ha en mer representativ funktion. I detta arbete skall jag undersöka vilket symboliskt värde arbetskläder har för de anställda på en industri - vilket värde de tillskriver sina arbetskläder förutom dess bruksvärde, och hur de förhåller sig till detta.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med detta arbete är att undersöka hur olika anställda på en given industri – kollektivarbetare och tjänstemän - reflekterar över sina arbetskläder och vilket symboliskt värde kläderna har i deras kontext. Vad uttrycker deras kläder och hur förhåller sig de anställda till sina egna och till andras arbetskläder? Påverkas deras egen identitet av klädernas symboliska värde?

Utgångspunkt för denna uppsats är premissen om att kläder är något mer än dess bruksvärde, att kläder också har ett symboliskt värde - och där empirin i denna uppsats kommer att tolkas utifrån sociologiska teorier om mänsklig interaktion, identitetsskapande etc.

Frågeställningarna som arbetet utgår från är:

- **Vilket symboliskt värde har arbetskläder för de anställda på den givna industrin?**
- **Hur påverkar arbetsklädernas symboliska värde den enskilde individens identitet?**

1.2 Disposition

Denna uppsats är indelad i 7 kapitel. Kapitel 1 fortgår med metod och urval - där motiv till val av metod diskuteras samt felkällor och etiska problem. Kapitel 2, *Bakgrund och tidigare forskning*, skildrar ett urval av tidigare forskning inom ämnet kläders värde och identitetsskapande genom kläder. I *Teori*, kapitel 3, introduceras de teoretiska perspektiv och begrepp som detta arbete utgår ifrån. Om hur identitetsskapande sker, hur ting kan få ett symboliskt värde etc. I kapitel 4, *Material*, redovisas en sammanfattning av den insamlade empirin. Under rubriken *Analys* – kapitel 5 - analyseras den insamlade empirin med hjälp av uppsatsens teoretiska perspektiv. I kapitel 6, *Slutsatser*, besvaras uppsatsens frågeställningar. Slutligen kapitel 7, *Diskussion*, diskuteras resultaten.

1.3 Metod

Detta arbete är en teoristyrd kvalitativ fallstudie där jag försöker besvara uppsatsens frågeställningar genom en respondentundersökning – där samtalsintervjuundersökningar av anställda på en given industri, grundade på strategiskt urval, utgör arbetets empiri. Samtalsintervjuerna, som är inspelade på dator, har tolkats och analyserats genom olika sociologiska teorier.

Motivet till att välja kvalitativa studier framför kvantitativa inom detta område, beror på ämnets relativa komplexitet - om hur subjekt tillskriver objekt ett symboliskt värde. Kvalitativa studier ger i detta fall mer nyanserade och djupare svar än vad kvantitativa studier kan göra.

Valet av samtalsintervjuundersökning som kvalitativ metod, beror också det på ämnets komplexitet. I undersökningar som inriktar sig på människors meningsskapande, föreställningar och uppfattningar - så är samtalsintervjun, där en dialog skapas mellan respondenten och undersökaren, en metod att föredra. Samtalsintervjuundersökningar följer visserligen en viss standardisering av frågor, men genom att ha en öppenhet i samtalet kan

respondentens svar utveckla sig och bli mer nyanserad än de svar en helt standardiserad intervju skulle kunna generera.¹

Många samhällsvetenskapliga undersökningar baserade på kvalitativa metoder har validitetsbrister i fråga om resultatens generaliseringstillämpning. Fallstudier och strategiska urval tenderar ibland att bara säga någonting om de just undersökta, om fallstudien, och inte mycket mer. Strategiska urval är därför inte representativ för hela populationen. Men behållningen med fallstudier och strategiska urval är att det är en relativt lätthanterlig metod och att den kan ge resultat som kan generaliseras till *tanke kategorier* eller *möjliga tolkningar*.

Tanke kategorier – som till viss del liknar Max Webers idealtyper, men med skillnad i att idealtyper är uttänkta bilder medan tanke kategorier är empiriskt grundade– bygger på premissen att det finns ett begränsat antal sätt att se på den företeelse som undersöks, och där den undersökta/tillfrågade populationen antas besitta vissa av dessa synsätt.² Därför kan samtalsintervjuer - där individers meningsskapande och världsuppfattning studeras och kartläggs - generera tanke kategorier som kan fungera som ett analytiskt redskap i jämförande med andra samhälleliga kontexter, eller till ett verktyg för förståelse för hur människors interaktion fungerar.³

1.4 Urval och avgränsning

Detta arbete har inte för avsikt att påvisa en generell frekvens av hur många anställda som upplever arbetsklädernas symboliska mening på ett visst sätt. Inte heller avser arbetet att avgöra vad arbetskläder kännetecknas mest utav – dess praktiska värde eller dess symboliska värde - utan arbetet syftar till att kartlägga olika uppfattningar om arbetskläders symboliska värde i en industri.

Den industri jag har valt i min fallstudie är en träindustri som har ungefär 290 anställda och en omsättning på 390 miljoner/år. Anledningen till valet av denna industri är av praktisk karaktär – de anställda har arbetskläder och det finns en uppdelning angående hur arbetskläderna ser ut mellan tjänstemän och kollektivarbetare. Tjänstemännen har egna privata kläder och kollektivarbetarna erbjuds arbetskläder av industrin. Jag har själv anställning på den givna industrin (dock är jag tjänsteledig under mina studier) - vilket möjliggör en god förförståelse för den aktuella kontexten.

¹ Esaiasson, Peter (red). (2007) *Metodpraktikan, konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Upplaga 3:1 Nordstedts Juridik AB. s. 258ff

² Boglind, Anders & Eliaeson, Sven & Månson, Per. (2005) *Kapital, rationalitet och social sammanhållning: en introduktion till klassisk samhällsteori*. 5 upplagan. Stockholm: Norstedts. s. 148

³ Esaiasson 2007. s. 188ff

Antal respondenter för samtalsintervjuundersökningarna i detta arbete är tre personer. Arbetets tidigaste avsikt var att ha ett urval bestående av två tjänstemän och två arbetare, men på grund av komplikationer med att få tag på tjänstemän som ville bli intervjuade, baseras därför detta arbetes empiri på samtalsintervjuundersökningar med två arbetare och en tjänsteman.

1.5 Felkällor

Intervjuareffekten - där intervjuaren och den intervjuade kan påverka svarsalternativen – är ett fenomen som är svårt att avvärja sig helt ifrån, men som givetvis har varit med i beaktande under samtalsintervjuerna.

Att empirin baseras på tre respondenter istället för fyra - som var arbetets första intention - innebär givetvis att en tjänsteman mindre får dela med sig av sina uppfattningar om arbetskläder. Dock tror jag inte ett bortfall av en respondent påverkar resultatet något anmärkningsvärt. Delvis på grund av att de intervjuade respondenterna ger en enhetlig bild av den industriella kulturen, men också för att jag själv har anställning på den givna industrin – och där jag anser mig ha en god förförståelse för den aktuella kontexten, jag känner till de olika tankeströmningarna inom industrin.

1.6 Etiska problem

Behållningen med samtalsintervjuer är att metoden har en karaktär av att vara ett dialogiskt samtal, vilket kan underlätta för utförliga svar på frågor. Men ett etiskt dilemma med denna metod är att respondenten kan infinna sig i en situation där den öppnar sig mer än vad denne hade tänkt i fråga, och att den information som respondenten gett ut kan bli känslig ifall den tas med det undersökningen. När jag genomförde samtalsintervjuerna informerade jag respondenterna om detta förhållande, och att de skulle säga till om något skulle strykas av vad de hade sagt, samt att jag erbjöd dem anonymitet.

2. Bakgrund och tidigare forskning

Tidigare forskning inom ämnet *arbetskläders symboliska värde* – vilket värde olika arbetskläder kan inneha inom samma arbetsplats- är ett relativt outforskat område. Den litteratur som behandlar kläders värde och identitetsskapande genom kläder - riktar främst in sig på kläders symboliska värde och identitetsskapande i allmänhet. Men de resultat som finns

från den mer allmänna forskningen av kläders betydelse, kan tillämpas på den snävare och smala inriktningen som arbetskläder utgör.

Nedan följer ett urval av forskning som finns kring kläders symboliska värde och dess betydelse för mänsklig identitetsskapande.

2.1 Forskning om mode och kläders värde

Kläders roll i samhället, i synnerhet mode, betraktas ofta utifrån ett akademiskt perspektiv som ett redskap som upprätthåller samhällsklasserna. Sociologerna Thorstein Veblen och Georg Simmel, samt psykoanalytikern J.C. Flugel, beskriver mode som en ständigt pågående social kraft som existerar med nödvändigheten för att hålla samhällsklasserna isär.⁴ Genom att modet alltid är föränderligt, så stärker det de sociala gränserna, då det svårtillgängliga och dyra i modet endast tillfaller dem med ekonomiskt kapital. Också Pierre Bourdieu, vars sociologiska begrepp används i denna uppsats, har skrivit om modeskapare och hur kläder används för att distansera och identifiera olika sociala smaker.⁵

Valerie Steele, curator och föreståndare för Museum at the Fashion Institute of Technology i New York, har skrivit böcker om mode och kläders erotiska dragningskraft. Hon är också utgivare av *Fashion Theory*, en tidsskrift för kläd- och kulturteoretisk forskning - och där hon bland annat vill bryta med den akademiska synen av mode som något materialistiskt, borgerligt, antiintellektuellt, sexistiskt etc. Istället vill hon föra en intellektuell debatt om modets varande, där hon vill ompröva de distinktioner modet skapar och de kategorier och stereotyper mode genererar (exempelvis fåfängt dammode, funktionellt herrmode, traditionella dräkter etc.).⁶

2.2 Forskning om kläder som identitetsskapande ting

Sociologerna Pierre Bourdieu och Erving Goffman har båda med sin samhällsforskning bidragit med betydelsefulla teorier kring mänsklig identitetsskapande genom kläder. Bourdieu talar om identitetsskapande genom habitus, handlingsmönster genom livsbetingelser,⁷ och Goffman talar om identitetsskapandet genom olika spelade roller – och i de båda teoretiska

⁴ Nilsson, Bo G (red). (2005) *Påklädd, uppklädd, avklädd. Om kläder, kropp och identitet*. Norstedts Akademiska Förlag: Falun. s. 14, 166f

⁵ Bourdieu, Pierre. (1993) *Kultursociologiska texter i urval av Donald Broady och Mikael Palme*, Brutus Östlings Bokförlag Symposion: Stockholm/Stehag. s. 117

⁶ Nilsson (red) 2005. s. 154ff

⁷ Månsson, Per. (2006) *Moderna samhällsteorier - Traditioner, riktningar, teoretiker*. 7 upplagan: Norstedts Akademiska Förlag. s. 407

utgångspunkterna används kläder för att stärka jag-identiteten.⁸ Mer om deras teorier under kapitel 3 *Teori*.

I boken *Påklädd, uppklädd, avklädd. Om kläder, kropp och identitet* (Bo G, Nilsson red.), så redovisar olika författare– däribland utländska forskare som betecknas som klädforskare – hur kläder, kropp, identitet och samhälle samverkar. Elisabeth Wilson, sociolog och professor i Cultural Studies vid Univeristy of North London, påpekar i sitt kapitel i boken hur kläder och den mänskliga kroppen lever i symbios till varandra - vilket också kan vara en orsak till att kläder kan vara ett känsligt ämne. Tingens relation till den mänskliga kroppen kan framkalla både fascination och vrede, eftersom kläder är starkt förknippat med den mänskliga identiteten.⁹

Susan B. Kaiser, professor vid institutionen för textil och klädsel vid University of California, använder kläder som en grundval för att beskriva den mänskliga interaktionen och identitetskapande- där kläder, men också assessorer, frisyrier etc. används för att uttrycka vilka vi är. Kaiser skriver också om hur kläder kan användas för att medvetet påverka sociala interaktioner, där kläder kan bli strategiska föremål.¹⁰

Maja Jacobson, fil dr i etnologi vid Umeå universitet, har med böcker som - *Gör kläderna mannen? Om maskulinitet och femininitet i unga mäns bruk av kläder, smycken och dofter* samt *Kläder som språk och handling: Om unga kvinnors användning av klädseln som kommunikations- och identitetskapande medel* - skrivit om unga mäns och kvinnors identitetskapande genom kläder.¹¹ Hur kläder – med hjälp av dess form, färg och symboliska innebörd – kan kommunicera och skapa en social identitet. Hur kläder kan uttrycka och symbolisera exempelvis ålder, kön, etnicitet, kultur, dominans, underordning, mode, vardag, fest, kreativitet, narcissistisk självfixering etc. Jacobson skriver också om hur kläder har förändrats under historien, om hur kläder kan uttrycka kollektiva värderingar, samhällets tidsanda eller olika rörelser (exempelvis kvinnorörelsen) - att kläder fungerar som en kulturspegel.¹²

⁸Goffman, Erving. (2004) *Jaget och maskerna, en studie i vardagslivets dramatik*. Fjärde upplagan. Norstedts Akademiska Förlag: Stockholm. s. 32f, 215f

⁹ Nilsson (red) 2005. s. 170f

¹⁰ Kaiser, Susan B. (1990) *The social psychology of clothing*. Fairchild Books & Visuals

¹¹ Jacobson, Maja. (1998) *Gör kläderna mannen? Om maskulinitet och femininitet i unga mäns bruk av kläder, smycken och dofter*. Carlssons Bokförlag: Stockholm.

Jacobson, Maja. (1994) *Kläder som språk och handling: Om unga kvinnors användning av klädseln som kommunikations- och identitetskapande medel*. Carlssons Bokförlag: Stockholm

¹² Jacobson 1998. s. 259ff

3. Teori

Inom sociologin och samhällsvetenskapen så finns det olika teoretiska perspektiv ur vilket samhället kan studeras, och där de olika perspektiven generellt kan uppdelas i en dualitet – makrosociologi och mikrosociologi, eller objektivistisk respektive subjektivistisk sociologi.¹³

Makrosociologi undersöker individens integration och handlande i samhället genom att utforska objektiva och överindividuella strukturer. I denna teoretiska utgångspunkt, som delas av traditioner som exempelvis strukturfunktionalismen, studeras inte individens motiv eller personliga intressen till handlande, utan istället undersöks de samhällsstrukturer vari individen befinner sig i. Inom mikrosociologin däremot studeras individer och deras subjektiva meningsfulla sociala agerande - och där exempelvis fenomenologin och symbolisk interaktionism är teoretiska traditioner som verkar inom detta område.¹⁴

Eftersom denna uppsats studerar individers symboliska meningsskapande med arbetskläder, så utgår detta arbete ifrån den symboliska interaktionismen och sociologer med nära anknytning till denna teoretiska grund. Dock använder jag mig också av teorier från makrosociologin - bland annat Pierre Bourdieus olika begrepp och idéhistorikern Michel Foucaults redogörelse över den moderna disciplinens uppkomst - för att försöka förstå de olika meningsskapande processerna.

3.1 Symbolisk interaktionism

Socialfilosofen George Herbert Mead, som betraktas som den symboliska interaktionismen grundare, och fler med honom, bland annat Herbert Blumer – menar att individens identitet, medvetande, intelligens och handlande är av en social karaktär och skapas genom interaktion mellan människor. Våra kroppar formas biologiskt men medvetandet – vår kognitiva förmåga - formas socialt i samspel med andra individer, och där mänskligt beteende och handlande innehar ett symboliskt värde som hänsyftar på något utöver sig själv.¹⁵

Det är i interaktionen mellan människor som individen kan skapa en jag-identitet, en jagmedvetenhet som är urskiljd från andra individer och från omvärlden. Ett barn blir ett barn först i relation till sina föräldrar och till andra vuxna, och en förälder blir en förälder först i relationen till sina egna barn.¹⁶ Genom en process av ett *rollövertagande* – där individens handlande utformas genom andra individers reaktion på handlande – så skapas ett

¹³ Månsson 2006. s. 16ff

¹⁴ Ibid. s. 16ff

¹⁵ Ibid. s. 156, 163ff

¹⁶ Ibid. s. 157

självmédvetande och en distansering som gör att individen kan betrakta sig själv som både *subjekt* och *objekt*.¹⁷

De individer som är med och formar individens identitet genom interaktionen och rollövertagande, kallar Mead för *den generaliserande andre*. I den generaliserande andre ingår individens närmaste släktingar, men också samhället i sin helhet med institutioner, anonyma människor, familjer, religioner etc.¹⁸

Förutom att individer genom interaktion socialiseras med förmågan att distansera sig själv till objekt, så skapar också människan objekt i denna värld som tillräknas mening. Objekt i sig själv har ingen inneboende mening, men objekt kan tillräknas ett syfte av de individer som använder eller handlar mot detta objekt. Exempelvis har ord eller begrepp ingen mening i sig själv, men i relation och i interaktion mellan två eller flera individer, får ord och begrepp en symbolisk mening. Socialt samspel i samhället är därför inom den symboliska interaktionismen, ett utbyte av meningsbärande symboler – verbala som ickeverbala.¹⁹

3.2 Erving Goffman och den dramaturgiska sociologin/perspektivet

Det råder en oenighet i vilken sociologisk teoretisk utgångspunkt sociologen Erving Goffmans arbete skall placeras, om han var mer interaktionist än strukturalist eller tvärtom, om han skall reduceras till en mikrosociolog eller inte etc. Men klart är att med Goffmans bidrag till samhällsvetenskapen med *den dramaturgiska sociologin* - en teoretisk inriktning med fokus på interaktion sett ur ett dramaturgiskt perspektiv – så tycks han föra arvet efter Mead och det interaktionistiska perspektivet vidare.²⁰

I opposition till personlighetspsykologin som vill förklara hur individers personlighetsegenskaper är bestämmande för interaktionen med andra individer – så anser Goffman att det råder en omvänd ordning. Det är inte våra drifter, motiv eller personligheter som bestämmer hur vi upplever oss själva, utan det är våra handlingar och andra individers reaktioner på handlingarna som är bestämmande för vår självbild. För att beskriva och förklara detta skeende använder Goffman metaforer från dramaturgens värld.²¹

I interaktion mellan människor sker ett insamlade av information och upplysningar om vilka de andra individerna är – utifrån klass, ekonomisk ställning, kompetens, självuppfattning, trovärdighet etc. – och detta insamlade bidrar till att definiera den

¹⁷ Månsson 2006. s. 158, 164

¹⁸ Ibid. s. 159ff, 164f

¹⁹ Ibid. s. 155f, 158, 164f

²⁰ Ibid. s. 168

²¹ Goffman 2004. s. 23f, 26

situationen i vilket mötet äger rum, och genom denna informationssamling kan individer förbereda sig i fråga om hur de skall bete sig, eller hur de förväntas bete sig.²² Goffman använder begreppet *scen* för att beskriva den plats som interaktionen och situationsdefinitionen sker. Scenen är en fysisk kontextuell plats på vilket *aktörer*, *medaktörer* och en *publik* kan befinna sig. Aktören är en icke formgiven gestalt när den kliver upp på scenen – och där aktören spelar den *roll* som den anser förväntas av situationen eller den roll som aktören vill vara. Detta sker både medvetet som omedvetet. För att en roll skall bli accepterad så krävs ett *stöd* från publiken och medaktörerna – att de tror på den rollen. Om rollen blir betrod, utvecklas denna roll till en *fasad* - ett bagage av standardroller som aktören kan spela. Om rollen däremot upprepar gång efter gång misstros av publiken och medaktörerna, så kan det leda till att aktören avvecklar den rollen - han tillägnar de andras syn på sig själv. Individens identitet skapas därför enligt Goffman i interaktion mellan människor, där individer tar på sig olika masker – masker över vilka de är och vilka de vill uppfattas vara och där medaktörerna och publiken antagligen erkänner eller misstror individens spelade roll – och där utslaget blir till del av individens identitet.²³

Goffman visar genom olika exempel, empiriska som litterära, hur människor skapar roller för att försöka definiera situationer. Bland annat tar han upp hur flickors status i skolan bildas genom uppfattningen av deras popularitet – som ofta utgörs av antalet sociala kontakter de har. På grund av detta, menar Goffman, bestämmer en del flickor i förväg att folk skall ringa till dem då de flyttar in i en studentkorridor, eftersom antal telefonsamtal fungerar som en indikator på popularitet. Genom att spela rollen som populär, kan de bli erkända som populära av andra människor, och därmed bli populär.²⁴

Goffman illustrerar vidare med ett litterärt exempel om en engelsman kallad Preedy, för att visa hur rollskapande kan ta sig uttryck. Preedy, som för första gången är i Spanien, vill inte identifiera sig med andra semesterfirande, så när han går ner till stranden spelar han rollen av att vara hemmastad. Han beundrar inte miljön, byggnaderna eller naturen, utan han tittar rakt fram och går målmedvetet till badstranden. Väl på badstranden så tar han demonstrativt fram sin medtagna bok – Homeros Odyssén – och visar upp titeln tydligt för de andra badgästerna. Preedy vill ge intrycket till sin omgivning om att han är kultiverad. När han sedan skall bada, så simmar han omkring ett tag - och innan han skall gå upp ur vattnet så lägger han sig på rygg och sparkar upp skum med benen. Med detta sparkande vill Preedy

²² Goffman 2004. s. 11

²³ Ibid. s. 23, 28ff, 45f

²⁴ Ibid. s. 13

markera för sin omgivning att han har mer krafter kvar i kroppen och att han kunde ha simmat mer om han hade velat – men att han inte ville.²⁵

Preedys handlande i denna situation är en teater, menar Goffman, där Preedy vill definiera sig själv på denna scen. Åskådarna som ser denne Preedy kan antagligen ge bifall åt denna roll och därmed förstärker de Preedys situationsdefinition och identitetsskapande – eller så kan de underkänna denna roll, då åskådarna kanske tycker Preedys handlande är komiskt och löjeväckande.²⁶

Detta rollskapande sker både omedvetet och medvetet menar Goffman. De personer som spelar roller omedvetet kallar han för *ärliga aktörer*, och de personer som spelar roller medvetet kallar han för *cyniska aktörer* (Det finns ingen moralisk värdering i att vara ärlig eller cynisk, utan det är bara begrepp för åtskillnad.). Exempelvis kan en cynisk aktör vara en läkare som är medveten om sin roll och där han erbjuder en patient placebo, eller en klädförsäljare som säger att kläderna sitter fint på kunden – trots att han egentligen inte tycker det. Dessa individer är medvetna om att de spelar en roll, att de bär en mask.²⁷

En aktörs identitet kan skapas genom kläder – vilket Goffman tillskriver som *rekvisita* – där exempelvis militärens, polisens och sjuksköterskans arbetskläder tillskrivs en viss roll – vilket kan bidra med att individens privata roll läggs åt sidan. Individen som bär militärkläder kan låta sitt beteende underordnas uniformens symboliska värde – då uniformen representerar dennes förband. Lika så med polisens uniform, den attribuerar individen vissa egenskaper och förväntningar, såsom att inta en ledarskapsroll, att vara moralisk, att vara handlingskraftig etc. Sjuksköterskans kläder kan skapa en förväntan av vårdande och omsorgsfullt beteende – vilket kan göra att individen som bär kläderna utvecklar sin identitet och sina personlighetsegenskaper till att bli omvårdande och omsorgsfull.²⁸

Dessa roller – dessa teatermasker, cyniska som ärliga – representerar den uppfattning vi har bildat om oss själva, den roll vi vill leva upp till eller den roll vi förväntas inta. Rollen individen spelar kan till en början vara främmande för den - men om rollen erkänns av andra medaktörer, kan jaget också bli ett med maskerna.²⁹

²⁵ Goffman 2004. s. 14f

²⁶ Ibid. s. 14f

²⁷ Ibid. s. 25f

²⁸ Ibid. s. 32f, 215

²⁹ Ibid. s. 26f, 77ff

3.3 Pierre Bourdieu och kultursociologin

Liksom hos Goffman, så finns det en otydlighet angående vilken sociologisk teoretisk utgångspunkt som sociologen och socialantropologen Pierre Bourdieu har i sin forskning. Bourdieu rör sig till viss del inom fenomenologin, men han använder sig också av en blandning av teoretiska inriktningar i sin forskning, såsom sociologi, historia, vetenskapsteori och socialantropologi.³⁰

Ett av Bourdieus mest betydelsefulla bidrag till samhällvetenskapen är hans kartläggningar och analyser av klassreproduktionen i samhället, och där han använder begrepp som *habitus*, *fält*, olika typer av *kapital*, och *distinktion* för att förklara denna kultursociologi.

Bourdieu ser individens handlande som ett social-kollektivt agerande som återspeglar den sociala miljö en person är uppväxt i - vilket också formar individens tänkande och agerande och är grunden till individens livsstilsval. Bourdieu kallar denna skapandeprocess av individens beteende och identitet för *habitus*.³¹ En individs *habitus* medför därför ett specifikt mönster för perception som formar individens handlande, smak, tänkande etc. till en livsstil - och som ofta kan förknippas med vissa sociala tillhörigheter.³²

För att beskriva hur samhället ser ut och hur *habitus* verkar i interaktionen mellan människor, så använder Bourdieu begreppet *fält*.³³ Ett *fält*, eller *sociala rum* som han också kallar det, består av en specifik och autonom inriktning i någon del av samhällets alla sfärer – exempelvis politik, vetenskap, journalistik, kultur etc. – och inom dessa *fält* pågår en kamp där individer konkurrerar om sociala positioner.³⁴ Dessa *fält* för inte bara en kamp inbördes, utan de konkurrerar också med andra *fält* i samhället, ifråga om makt och inflytande.³⁵

Varje enskilt *fält* har sina egna spelregler och förhållningssätt och för att avancera inom ett *fält* behöver agenten/individens besitta eller utveckla ett specifikt *habitus* som motsvarar *fältets* regler och förväntningar. Att utveckla ett *habitus* innebär att utveckla det kapital som *fältet* efterfrågar. Bourdieu använder fyra kategorier av kapital - *ekonomiska*, *kulturella*, *sociala* och *symboliska kapital* – för att förklara hur olika sociala positioner inom olika *fält* intas.³⁶

³⁰ Månsson 2006. s. 376f

³¹ Ibid. s. 407

³² Bourdieu 1993. s. 20

³³ Ibid. s. 251, 269

³⁴ Bourdieu, Pierre. (1998) *Om televisionen: följd av journalistikens herravälde*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion. s. 68

³⁵ Månsson 2006. s. 408ff

³⁶ Ibid. s. 408

Om en individ genom sin utbildning har skaffat sig en stor kunskap om litteratur, så har denne ett visst kulturellt kapital inom fältet litteraturvetenskap. Med detta kulturella kapital kan individen konkurrera om sociala positioner inom detta fält – exempelvis en professur eller dylikt. Denne individs position medför ett visst inflytande inom detta område, och exempelvis när det talas om litteratur i samhället - så är denne person en auktoritet i ämnet, en person vars tjänster efterfrågas. En annan person kan ha ett stort symboliskt kapital, där individen tack vare sin sociala bakgrund i den övre medelklassen har tillförskaffat sig ett beteende som motsvarar exempelvis spelreglerna i fältet politik eller fältet skola.³⁷ Tack vare detta kapital, detta habitus, kan denne individ avancera inom politiken eller studera på de ”finaste” universiteten.

Det är genom habitus, innehav av olika kapital och erövringar av olika fält som Bourdieu förklarar hur reproduktionen av klassamhället sker. I polemik mot den materialistiska historieuppfattningen, som utgår från att ekonomiska förhållanden utgör basen i sociala relationer, så menar Bourdieu att elitklassen istället utgör en metafor för positioner i sociala fält (dock är ekonomiskt kapital en god förutsättning för att inta ett socialt fält). Det är dessa positioner som utgör och definierar människor till en elit.³⁸

Sociala positioner i samhället eller en viss livsstil – beroende utifrån olika habitus – är meningslös om den inte befinner sig i relation och *distinktion* till andra grupper, menar Bourdieu. De olika sociala positionerna och de olika livsstilarna får sin mening i just att de skiljer sig från andra positioner och livsstilar - att den smak, de preferenser, som utmärker en grupp också innebär en avsmak för andras smak.³⁹

Ett sätt att skapa distinktion mellan olika habitus - olika samhällsklasser - är att ge ting symboliska värden. Tings symboliska värden är inte beroende av tinget i sig själv – dess bruksvärde - utan värdet attribueras av människor genom olika innebörder - där exempelvis det svårtillgängliga, det unika eller det antika kan ligga till grund för den symboliska värderingen.⁴⁰ I Bourdieus studie över modeskapare i Paris, så visar han hur begränsade upplagor – med exempelvis parfym eller klädkollektioner – gör att modeskaparen och producenten tillskrivs som en stor aktör, en auktoritet inom området – vilket gör att deras signatur får ett högt symboliskt värde.⁴¹ Att äga ett ting, en parfym eller kläder, som har en

³⁷ Bourdieu, Pierre. (2004) *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*. Bokförlaget Daidalos AB: Uddevalla. s. 97ff

³⁸ Månsson 2006. s. 384

³⁹ Bourdieu 1993. s.19f, 297, 304ff

⁴⁰ Bourdieu, Pierre. (1991) *Language and Symbolic Power*. Cambridge. s. 237f

⁴¹ Bourdieu 1993. s. 117

signatur med ett högt symboliskt värde, innebär därför för personen som innehar detta ting - att dennes identitet och status blir förknippat med det svårtillgängliga och unika.

Bourdieu kartlägger hur dessa distinktioner – olika smaker - mellan olika habitus ser ut i samhället, där exempelvis kläder, mat, dryck, idrottsaktivitet, hobby, musiksmak etc. – korrelerar med olika habitus – olika sociala samhällsklasser. Genom att bruka och identifiera sig med vissa speciella ting, så uttrycker individen implicit som explicit, det habitus och dess sociala klasstillhörighet som individen tillhör eller vill tillhöra.⁴²

3.4 Michel Foucault och den moderna disciplinen

Idéhistorikern Michel Foucault redogör i boken *Övervakning och straff* hur synen och tillämpningen av straff, disciplin och fängelser har utvecklats i Europa under de senaste seklerna.⁴³

Sedan 1700-talet har en ny typ av disciplin växt fram i de europeiska samhällena påpekar Foucault. Tidigare i historien har disciplin främst baserats på ett tydligt ledarskap och hot av sanktioner vid olydnad – men genom nya vetenskapliga föreställningar i början av 1700-talet, kom disciplinen att ändra karaktär till att omfatta inte bara tanken om en lydlig kropp - utan också tanken om en kropp som kan manipuleras, kontrolleras och fogas.⁴⁴

Denna nya form av disciplin upprättade slutna miljöer där individen, förutom att bli isolerad från omvärlden, också blev *inrutad* – individen fick en given plats och rang. Genom inrutningen kunde människokroppens rörelser, gester, attityder, tempo etc. vara under en ständig övervakning, då inrutningen skapade ett system av över- och underordnanden.⁴⁵

Också tiden kom att användas annorlunda under denna nya disciplinerings tidsålder. Med kapitalismens jakt på profit och det moraliska kravet att inte förspilla av Gud utmätt tid - började tiden under denna period att uppdelas i timmar, kvartar, minuter och sekunder, och där schemat blev regleringen av detta.⁴⁶ Disciplin blev därför en konst att rangordna resurser och tid, och att bryta ner de mänskliga kropparna för att sedan bygga ihop dem till fogliga delar.⁴⁷

Att denna typ av disciplin blev framgångsrik berodde på att den använde enkla medel påpekar Foucault, där bland annat individens inrutning skapade ett effektivt system av

⁴² Bourdieu 1993. s. 263ff, 298ff, 302

⁴³ Foucault, Michel. (2003) *Övervakning och straff: fängelsens födelse*. 4:e upplagan. Lund: Arkiv

⁴⁴ Ibid. s. 160

⁴⁵ Ibid. s. 168, 181, 185

⁴⁶ Ibid. s. 181, 185

⁴⁷ Ibid. s. 162

övervakning och kontroll. Och just på grund av denna ekonomisk-politiska effektivitet att upprätthålla kollektivets underordning gentemot makten, kom också denna typ av disciplin att inrättas i många samhällsliga institutioner, såsom skolor, sjukhus, kaserner, fängelser, industrier etc.⁴⁸

De tidiga europeiska industrierna upprättade denna nya typ av disciplin i sin verksamhet och administration genom en övervakning av produktionen och de anställda. Genom att dela upp produkters olika arbetsmoment i serier, och där varje serie och de som arbetade med serien övervakades – kunde arbetarens skicklighet och dess arbetes kvalitet bokföras, värderas och rangordnas med andra anställda. Detta system gjorde att varje individ blev utbytbar, och den disciplinära *enheten* inom industrierna kom att baseras på vilken plats individen intog i en serie - den rang och klassifikation individen fick genom sitt arbete.⁴⁹

4. Material

Nedan följer en sammanfattning av intervjuerna av de tre anställda på industrin. Se bilaga för de standardiserade frågor som intervjuerna baseras på.

4.1 Intervju av tjänsteman

Den intervjuade tjänstemannen jobbar på ekonomiavdelningen på denna industri och han har en tydlig bakgrund i arbetarklassen.⁵⁰

Tjänstemannen anser att hans privata personliga klädstil korrelerar med hans arbetskläder, som ofta består av skjorta, tröja och jeans. Valet av kläder baserar han både på jobbets informella krav om att han skall vara klädd representativ – men också på att han vill vara representativ i sitt privata liv. Genom sitt klädesval vill han ge intryck av förtroende - i synnerhet till personer som inte känner honom – varav han anser att det är viktigt att klä sig representativt, eller "*fräsch och snyggt*". Där han preciserar "*fräsch*" till att vara någonting som är snyggt, men som ändå inte upplevs som "*snobbigt*".⁵¹

Angående arbetskläderna på sin arbetsplats - på huvudkontoret - så menar han att det inte finns något officiellt uttalade, dokument eller policy som påvisar hur tjänstemännen skall klä sig – men att klädesvalet ändå har en stor betydelse på kontoret. Det finns något outtalat om hur man bör se ut – att "*de flesta skall ligga på en snygg nivå*"... *Man sätter inte på sig*

⁴⁸ Foucault 2003. s. 165f

⁴⁹ Ibid. s. 171f

⁵⁰ Intervju av tjänsteman, 2008-11-11

⁵¹ Ibid.

vadsomhelst, man tänker efter på morgonen vad man sätter på sig” - menar han.⁵²

I fråga om arbetsklädernas påverkan på den egna identiteten, så erinrar och diskuterar den intervjuade huruvida det var först då han började på kontor som han började använda skjortor i sitt privata liv, eller om han använde skjortor tidigare också. Han minns inte med säkerhet, men han anser ändå att hans jobb har påverkat hans privatliv.⁵³

Vidare nämner han att det finns en tydlig uppdelning angående klädesval i de olika avdelningarna på huvudkontoret. Det finns en skillnad mellan ekonomiavdelningen och den mer kreativa, idéskapande och marknadsförande avdelningen – där anställda på ekonomiavdelningen ofta bär skjorta, medan anställda på de kreativa avdelningarna kan ha t-shirt och tröjor – *”till och med skäggstubb”*, påpekar tjänstemannen.⁵⁴

Den intervjuade tjänstemannen anser inte att hans arbetskläder har ett värde utöver dess praktiska funktion – där den praktiska funktionen i hans yrke är representativitet. Tjänstemännens kläder beror på karaktären av deras jobb, och arbetarnas arbetskläder är framtagna efter deras jobb, menar han. Det vore *”idiotiskt”* om arbetarna skulle ha vitskjortor, eftersom deras arbetsuppgift är som den är, säger han.⁵⁵

Men när vi senare i samtalet kommer in på de gånger han själv besöker fabriken, så medger han till viss del att hans arbetskläder innehar ett visst värde utöver sin funktion. Exempelvis när han skall ner till fabriken och inventera, så brukade han nämna till sin fru att han *”skall till fabriken idag”* – vilket innebar att han tar på sig ledigare kläder än vad han vanligtvis brukar bära. Delvis av praktiska skäl, då det är dammigt i fabriken – men också för att han inte vill se *”snobbig ut när jag skall ner dit”*, säger han. Tjänstemannen har tidigare jobbat på fabriksgolvet, men jobbar sedan 18 år på kontoret, och han tror att hans tidigare arbetserfarenheter och hans nuvarande position kan kollidera med varandra genom besöket i fabriken. *”Jag vet att troligtvis finns det den känslan att de [arbetarna] tror att jag är ”högre” i och med att jag jobbar på kontor.”* För att bryta med, eller kompensera detta så är han noga med att hälsa på sina gamla arbetskamrater, *”så de inte tänker: vad snobbig och snorkig han har blivit då”*.⁵⁶

För övrigt nämner tjänstemannen att många av tjänstemännen i fabriken (det finns tjänstemän på huvudkontoret och tjänstemän på fabriken) kommer från arbetarbakgrund och att tjänstemännens kläder i fabriken inte är så proper i jämförelse med klädesvalet bland de

⁵² Intervju av tjänsteman, 2008-11-11

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

anställda på huvudkontoret – på grund av den mer dammiga miljön. Dock har det funnits undantag, berättar han. Exempelvis, en tidigare anställd tjänsteman i fabriken brukade bära kostym och slips, varav arbetarna gav honom smeknamnet ”Dressman”. Han sågs som överklädd.⁵⁷

Vidare berättar den intervjuade tjänstemannen om att julklapparna de anställda brukar få från företaget ofta är kläder, exempelvis huvtröja eller en fleeceväst, och att det händer att tjänstemän med högre positioner brukar använda dessa på jobbet. När de går ner på fabriksgolvet och har västen på sig, ”så skickar det bättre signaler än om han skulle komma med slips och kavaj.” reflekterar och analyserar tjänstemannen.⁵⁸

4.2 Intervju av arbetare 1

Den första kollektivanställda arbetaren som blev intervjuad - arbetare 1 – har sin sociala bakgrund i arbetarklassen, och jobbar sedan två år på en avdelning med ytbehandling och lackering.⁵⁹

Han personliga klädstil är enligt honom själv ganska ”neutral”- med jeans, t-shirt, tröjor etc. Kläder är delvis viktigt för honom, men då han under de senaste tre åren har fått två barn, så är kläder numera en ekonomisk fråga med en låg prioritet.⁶⁰

Han har inga problem med att bära arbetskläder, då han menar att dess värde mest är av praktisk karaktär - de skyddar honom i sitt jobb. Dessutom anser han att arbetskläderna symboliserar hans tid på jobbet. ”När jag tar på mig dem, då är det arbetsdags. När man tar av sig dem, då kan man också avsluta dagen, känns det som. Då kliver man ur den rollen på något vis. Då lämnar man jobbet bakom sig.”⁶¹

Han tillägger också att de kollektiva arbetskläderna skapar en viss jämställdhet på jobbet bland sina egna kollegor, och att det är positivt. För på jobbet ”blir man bara arbetare och man vet inte vad den andra har för identitet i vanliga fall. De som står bredvid mig, där kan den ena vara miljonär och den andra skulle kunna vara uteliggare.”⁶²

I fråga om den personliga identiteten och hur arbetskläderna korrelerar med den, så anser han att hans identitet inte främst grundar sig i kläder, utan i andra variabler. Dock medger han att avståndstagandet gentemot sin egen identifikationsskapande genom arbetskläder, beror på karaktären av hans arbetskläder. De är praktiska och inte estetiska, och

⁵⁷ Intervju av tjänsteman, 2008-11-11

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Intervju av arbetare 1, 2008-11-12

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid.

de representerar en kollektivarbetare. Han understryker att han inte har något problem med att vara en arbetare - men han vill inte bygga sin identitet på den rollen enbart.⁶³

Ifråga om skillnader eller likheter mellan olika anställda – tjänstemän och arbetares kläder - så anser han att det finns en skillnad angående arbetsklädernas symboliska värde. Han menar att kläderna skapar en slags ”hierarki, en rangordning” mellan olika anställda. Men han tycker det inte är något ”onaturligt” eftersom det råder en hierarki i yrkeslivet. Chefer och arbetsledarna är ju ”högre upp” än arbetarna, i den bemärkelsen att de fattar beslut, anser han. Men samtidigt tycker han att kläderna kan avgöra hur folk blir bemötta, vilket status de får. Han berättar att civilklädda tjänstemän upplevs som viktigare och bemöts med större respekt än en kollektivarbetare. Också de elektriker och mekaniker som jobbar på industrin, som har andra arbetskläder än arbetarna, upplever han som en grad högre än sig själv - eftersom han menar att deras kläder symboliseras deras kunskap. Däremot hans egen överordnad - och även vissa andra överordnande i fabriken – signalerar inte någon högre rang varken med sina kläder eller med sina attityder, understryker han. Men det beror på att de tidigare har varit arbetare, tillägger han.⁶⁴

Störst skillnad mellan de olika arbetskläderna tycker han sig uppleva då det kommer besökare till fabriken. Han berättar att ibland kan det komma upp till 30 välklädda herrar i slips och kostym på besök, och vid sådana tillfällen så upplever han sig då som ”betraktad” och att han befinner sig i ett ”väldigt underläge”.⁶⁵

I samtalet tillägger den intervjuade arbetaren att när de skall få arbetskläder, så får de välja mellan tre olika överdelar – en t-shirt, en långärmad tröja, eller en skjorta. Och han har lagt märke till att de personer på hans avdelning som han upplever som lite mer ”pedant”, ofta väljer skjortan med krage än t-shirt eller tröja. Utifrån detta har han själv reflekterat över vad arbetskläder uttrycker och hur människors egen identitet inverkar i detta.⁶⁶

4.3 Intervju av arbetare 2

Den andra arbetaren som blev intervjuad – arbetare 2 – har också han en social bakgrund i arbetarklassen. Han jobbar sedan tio år tillbaka med förberedelser för utlastning och leverans.⁶⁷

⁶³ Intervju av arbetare 1, 2008-11-12

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Intervju av arbetare 2, 2008-11-13

Arbetare 2 beskriver sin personliga klädstil som ”vanlig”, där han bär jeans och t-shirt, och han anser inte att hans arbetskläder påverkar hans egen privata personliga identitet negativt. Han berättar att han inte skäms över sina arbetskläder – som andra kan göra – och han har inget problem att befinna sig i ett offentligt sammanhang med sina arbetskläder - exempelvis i en livsmedelsbutik.⁶⁸

Arbetskläder ser han mestadels som praktiska, ”*de fyller sin funktion 40 timmar i veckan*”, men de har också ett symboliskt värde, medger han. Inte minst blev detta synligt när den anställde som har ansvaret att beställa arbetskläder kom på förslag att arbetarna själva skulle få välja vilka färger de ville ha på sina kläder. Trots att kläderna skulle vara av samma märke, samma design och där företagsloggan skulle vara tydlig, så fick förslaget inget bifall hos den verkställande direktören. Den intervjuade arbetaren tolkar detta som att det skall vara en enhetlig färg som visar vilka anställda som innehar vissa positioner, ”*att det skall ge bra disciplin*”.⁶⁹

Vidare berättar han om hur arbetare på hans avdelning bär shorts på sig istället för ordinarie arbetsbyxor, och att vissa tjänstemän har irriterat sig på detta. Detta tolkar han som att de personer som bär shorts bryter mot enheten och disciplinen, eftersom kritiken inte har riktat in sig på shortsens bristande praktiska förmåga eller att de skulle anses vara vulgär eller vågade.⁷⁰

Han berättar också att det har jobbat ungdomar på hans avdelning som inte har använt ordinarie arbetsöverdel, utan de har istället använt privata tröjor. De har till och med använt märkeströjor på jobbet, påpekar han. Dessa ungdomar har jobbat något år på fabriken men som sedan har slutat för att istället studera på universitet och högskolor.⁷¹

Vidare nämner den intervjuade att det finns en slags outtalad norm om vilka byxor arbetarna skall bära - och där jeans kan ses som opassande, att de är förbehållna förmän och tjänstemän. ”*En arbetare kan ha jeans, men man vet indirekt att det är olämpligt... Jeans uttrycker: jag står inte på golvet, utan jag jobbar på kontor med viktiga saker... Jag jobbar fan inte på golvet längre, jag gör några andra uppgifter*” Han berättar om hur arbetare som fått högre befattningar, exempelvis som samordnare eller som förmän, och hur dessa har börjat med jeans omgående för att uttrycka sin nya position. På grundval av detta vill inte den intervjuade bära jeans på jobbet – även om han tekniskt skulle kunna det - för det skulle innebära att han blev som ”*dem*” – de personer som vill visa att det jobbar med viktigare

⁶⁸ Intervju av arbetare 2, 2008-11-13

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

saker. Samt att det kanske skulle upplevas som ett brott mot den kollektiva enheten, vilket skulle uppröra en del tjänstemän.⁷²

Den intervjuade nämner vidare att det finns en skillnad i tjänstemännens sätt att klä sig mellan dem som jobbar på huvudkontoret och mellan dem som jobbar på kontor i fabriken. Tjänstemännen i fabriken är mer ledigt klädd än de på huvudkontoret. I likhet med den intervjuade tjänstemannen, så nämner denne arbetare hur en tidigare tjänsteman i fabriken kläddes sig i kostym och slips, varav de började kalla han för ”Dressman”. ”*Han såg ut som en levande reklam från Dressman.*” säger han.⁷³

Den intervjuade tar vidare upp, enligt honom, en positiv egenskap med arbetskläderna. De uttrycker en kollektiv identitet vilket han är stolt över. Han är stolt över att få jobba på företaget på grund av alla goda arbetskollegor han har, och av den anledningen känner han sig stolt att bära samma kläder som dem.⁷⁴

5. Analys

En första slutsats utifrån den insamlade empirin är en bekräftelse till premissen att kläder uttrycker något mer än dess bruksvärde. Arbetskläderna i den givna industrin har visserligen ett stort praktiskt värde – att de skall skydda arbetarna samt att de skall vara representativa för tjänstemän på huvudkontoret – men arbetskläderna har ett värde utöver dess bruksvärde, de innehar ett symboliskt värde.

I denna analys kommer det inte ges i beaktande i fråga om vad som inverkar mest - kläders praktiska eller symboliska värde. Exempelvis använde den intervjuade tjänstemannen andra kläder när han besökte industrin än vad han vanligtvis hade på huvudkontoret och han hävdade att det fanns starka praktiska motiv till detta - där valet av mer oömma kläder delvis grundar sig på den dammiga industrimiljön. Men han medgav att det fanns en ytterligare mening med klädesvalet, där han inte ville upplevas som fåfäng av arbetarna.⁷⁵ Eftersom denna uppsats har till uppgift att analysera arbetskläders symboliska värde och inte dess praktiska värde – eller vad som inverkar mest av dessa två – så är det klädernas betydelse utöver dess bruksvärde som kommer att fokuseras. Vilket också är den första frågeställningen i detta arbete: *Vilket symboliskt värde har arbetskläder för de anställda på den givna industrin?*

⁷² Intervju av arbetare 2, 2008-11-13

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Intervju av tjänsteman, 2008-11-11

5.1 Den industriella sociala hierarkin/fältet

Enligt den symbolisk interaktionismen så får objektiva ting dess inneboende symboliska värde av människor som tillskriver det ett värde - och det värde som arbetskläder representerar i denna givna industriella kontext, kan förstås och förklaras utifrån Bourdieus begrepp såsom habitus, fält, olika typer av kapital, distinktion.

Bourdieus begrepp *fält*, som består av någon specifik samhällelig sfär där individer/agenter konkurrerar om sociala positioner - kan användas för att beskriva det sociala spel som sker på denna industri.⁷⁶ Vad som utgör denna industris fält är delvis positioner baserade på en hierarki med chefer och överordnande. Men en hierarki inom yrkeslivet är vanligt förekommande eftersom kravet på effektivitet korrelerar med existensen av överordnande positioner med beslutsrätt, makt och ansvar - varav en hierarki bestående av olika befäl inom denna industri inte är anmärkningsvärd. Men utifrån den insamlade empirin tycks det finnas positioner i detta fält som baseras på en *social hierarki* – som *inte* baseras på positioner av överordnande eller underordnande. Där tjänstemän som *inte* innehar en position av överordnande gentemot kollektivarbetare, ändå betraktas ha en högre rang i den sociala hierarkin än vad arbetarna har - och där arbetskläderna i denna kontext har blivit till en symbol för att markera de olika positionerna.

De tre respondenterna uttrycker alla, både implicit som explicit, att någon form av social hierarki existerar som grundar sig på något annat än överordnande positioner.

Arbetare 1 anser förvisso att de kollektivanställdas arbetskläder skapar en viss jämställdhet på arbetsplatsen mellan kollektivarbetare - men att han i relation till tjänstemän upplever sin position som kollektivarbetare som mindre betydelsefull. Han menar att civilklädda tjänstemän upplevs som viktigare och att de bemöts med större respekt än kollektivarbetare – även om de inte innehar någon roll av överordnande.⁷⁷ Likaså upplever han att elektriker och mekaniker – som har egna arbetskläder skilda från de kollektivanställdas - befinner sig ”*högre*” upp i den sociala hierarkin än han själv. För den intervjuade arbetaren symboliserar och uttrycker därför de anställdas olika arbetskläder – de civilklädda tjänstemännens eller elektrikernas och mekanikernas kläder– deras vidare kunskap.⁷⁸ Kläderna symboliserar ett kapital av kunskap och av kompetens som inte en kollektivarbetare har.⁷⁹

⁷⁶ Bourdieu 1993. s. 251, 269

⁷⁷ Intervju av arbetare 1, 2008-11-12

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Månsson 2006. s. 408

För att inta en position inom ett visst fält, så finns det enligt Bourdieu inom fältet vissa spelregler som bör följas och vissa kapital som är attraktiva att inneha för att kunna avancera.⁸⁰ I denna industriella kontext kräver inte kollektivarbetarens jobb någon särskild utbildning, utan deras arbetsuppgifter kan i regel skötas av alla människor som har arbetsförmåga. Men däremot tjänstemannen eller överordnandens jobb kräver en viss specifik kunskap, en viss lämplighet eller erfarenhet, och som är skiljd från gemene man. Just på grund av att tjänstemännens jobb oftast kräver någon form av kvalifikation, så innebär det att de individer som innehar dessa jobb, också har ett visst attraktivt kapital.

På grund av tjänstemännens kapital och kollektivarbetarnas avsaknad av kapital – så uppstår i denna kontext en definitionssituation där människors roller och status tilldelas och erkänns genom erövringar av fältets positioner. I denna situationsdefinition får därför arbetskläderna symbolisera individens kapital - och där civila individuella kläder har en större status än kollektiva massproducerade arbetskläder.⁸¹

Arbetare 2 bekräftar förekomsten av denna sociala hierarki som kläder uttrycker, när han berättar om hur en del tjänstemän har irriterat sig på att vissa arbetare bryter mot klädesnormen för kollektivarbetarna - genom att bära shorts istället för arbetsbyxor.⁸² Tjänstemännens irritation tycks inte grunda sig i brist på shortsens praktiska nytta eller i ett estetiskt missnöje, utan just i att shortsens avviker från den kollektiva enheten. Det som utmärker och identifierar arbetaren som arbetare – det som samtidigt *distanserar* arbetaren från tjänstemannen – är arbetskläderna, och ett brott mot den kollektiva klädidentiteten kan uppfattas som en konkurrens av de sociala positioner som finns inom detta industriella fält. Shortsens markerar en avvikelse från arbetaridentiteten och placerar dem utanför en bestämd kategori, varav detta kan uppfattas som något störande.⁸³

Arbetare 2 verifierar ytterligare arbetsklädernas symboliska värde med att visa vilken betydelse jeans har i detta industriella fält. Jeans är förbehållen tjänstemän eller överordnande, och även om arbetare 2 menar att han rent tekniskt skulle kunna bära jeans på jobbet – så skulle det ses opassandes att som kollektivarbetare bära jeans.⁸⁴ På grund av att många tjänstemän använder jeans, så har jeans blivit till en symbol för vidare kompetens än vad de kollektivanställda har. Jeansen har blivit till symbol för distinktion och identifikation.⁸⁵

⁸⁰ Bourdieu 1993. s. 251, 269

⁸¹ Goffman 2004. s.11

⁸² Intervju av arbetare 2, 2008-11-13

⁸³ Goffman 2004. s.19f, 297, 304ff

⁸⁴ Intervju av arbetare 2, 2008-11-13

⁸⁵ Bourdieu 1991. s. 237f

Arbetare 2 nämner också att den ansvarige för inköp av arbetskläder hade ett förslag om att arbetarna själva skulle få välja vilken färg de ville ha på sina arbetskläder, men att den verkställande direktören var emot detta förslag. Arbetare 2 tolkar detta som att en enhetlig färg för de anställda skall ge en ”bra disciplin” och visa tydligt vilka positioner som de anställda har.⁸⁶ Om denne arbetares tolkning av situationen är korrekt, så finns det likheter mellan denna industri och med hur idéhistorikern Michel Foucault skildrar framväxten av den moderna disciplinen i boken *Övervakning och straff*. Sedan 1700-talet har en ny typ av disciplinering växt fram i Europa menar Foucault, där människokroppen skall fogas och styras, underordna sig tidsscheman, samt att individen skall bli *inrutad* – att individen får en given plats och rang.⁸⁷ Att individen placerar och rangordnas i klart definierade positioner i de olika produktionsserierna, är det som utgör enheten i den moderna disciplinen, menar Foucault. Om arbetare 2 har rätt i sin tolkning, så sker inrutningen och positionsdefinieringen av individen på denna industri – implicit som explicit - genom arbetskläderna, där kläderna visar rang och plats. Ett brott mot denna enhet, genom att använda andra kläder än vad som är utmärkande för den givna positionen, är ett brott mot disciplinen.⁸⁸ Åter igen så är kläder i denna kontext ett ting för identifikation och distinktion.

Också den intervjuade tjänstemannen - som tidigare haft anställning som kollektivarbetare, men som nu jobbar på huvudkontorets ekonomiavdelning - förhåller sig till en rådande social hierarki. När han skall göra ärenden i fabriken så väljer han kläder som inte skall upplevas som ”snobbiga” av arbetarna.⁸⁹ Tjänstemannen är på detta sätt, enligt Goffmans vokabulär, en *cynisk aktör* som känner till vilken roll hans arbetskläder representerar, och där han vill tona ned denna roll – eller denna sociala hierarki – genom att bära kläder som distanserar sig mindre till arbetarna än hans ordinarie arbetskläder.⁹⁰ Att denne tjänsteman uttryckligen vill tona ner sin position i detta fält, i denna sociala hierarki, beror troligtvis på hans habitus - hans personliga identitet och livsstil. Vilket leder in på den andra frågeställningen.

5.2 Individens egen identitetsskapande genom arbetskläder

Arbetsklädernas symboliska värde i denna industriella kontext tycks bestå i att representera olika typer av kapital som är attraktiva för att avancera inom fältet, och där kläderna fungera

⁸⁶ Intervju av arbetare 2, 2008-11-13

⁸⁷ Foucault 2003. s. 162

⁸⁸ Ibid. s. 171f

⁸⁹ Intervju av tjänsteman, 2008-11-11

⁹⁰ Goffman 2004. s. 25ff, 77ff

som ett ting för identifikation eller distinktion mellan olika positioner. Det framkommer i intervjuerna att anställda förhåller sig olika till denna sociala hierarki. En del tjänstemän vill kompensera den sociala hierarkin som kläder kan skapa genom att identifiera sig med de kollektivanställda, medan andra tjänstemän tycks vilja upprätthålla den distinktion som arbetskläder kan skapa.⁹¹ Detta leder in till den andra frågeställningen som detta arbete utgår ifrån: *Hur påverkar arbetsklädernas symboliska värde den enskilde individens identitet? Hur förhåller sig de anställdas personliga identitet till det symboliska värde som deras arbetskläder uttrycker?*

Enligt den symboliska interaktionismen så skapas individers jag-identitet i interaktion med andra människor – i interaktion med den generaliserande andre, som utgörs av samhället som helhet.⁹² Genom en process av rollövertagande formas individers handlande utifrån andra individers reaktion på sitt eget handlande. Goffman vidareutvecklar detta med sitt dramaturiska perspektiv, där han påpekar hur människor tar på sig olika roller i olika situationer, som sedan kan förkastas eller bli till del av individers egen identitet.⁹³ Det dramaturgiska perspektivet kan kompletteras med Bourdieus begrepp *habitus* - där han visar hur individer formar sin smak och världsuppfattning efter sitt *habitus*, och hur detta i sin tur genererar individers personlighet.⁹⁴

Tjänstemannen som valde ledigare kläder då han besökte industrin, motiverade klädbytet symboliska innebörd med att han inte ville upplevas som snobbig i mötet med hans tidigare arbetskamrater bland de kollektivanställda.⁹⁵ Detta är något som kan tolkas och analyseras med hjälp av begreppet *habitus*.⁹⁶

Tjänstemannen har en tydlig bakgrund i arbetarklassen och trots att han har gjort en karriär, där han har gått från att vara kollektivarbetare till att bli en tjänsteman på huvudkontorets ekonomiavdelning – så har han delvis kvar sin identitet i sitt tidigare *habitus*. Hans *habitus*, det som ger form åt hans livsstilsval, smak och identitet, formas utifrån hans uppfattningsförmåga med referenser från hans sociala miljö - i detta fall arbetarklassen. På grund av detta kan han ibland känna sig obekvämt i hans nya roll i mötet med sin gamla kultur. Han upplever att hans tidigare kollegor kan se han som ”*högre i och med att jag jobbar på kontor*” - varav han försöker kompensera detta genom att klä sig mindre snobbigt och att vara

⁹¹ Intervju av arbetare 2, 2008-11-13

⁹² Månsson 2006. s. 158, 164

⁹³ Goffman 2004. s. 26f, 77ff

⁹⁴ Månsson 2006. s. 407

⁹⁵ Intervju av tjänsteman, 2008-11-11

⁹⁶ Månsson 2006. s. 407

noga med att hälsa på sina gamla arbetskamrater.⁹⁷ Arbetskläderna blir i detta fall den visuella symbolen som kommunicerar den nya roll tjänstemannen har, det kapital han besitter – och detta tycks påverka tjänstemannens identitet, eftersom han vill kompensera sin nya roll gentemot den gamla rollen.

Den intervjuade tjänstemannen nämner att många tjänstemän som är anställda inom industrin har en bakgrund från arbetarklassen, och han nämner också att den årliga julgåvan till alla anställda på industrin brukar bestå av kläder – och att den del tjänstemän använder dessa kläder på sitt jobb. Detta skickar bättre signaler till kollektivarbetarna än om de skulle använda kostym och slips, reflekterar den intervjuade tjänstemannen.⁹⁸ Dessa andra tjänstemän som kommer från arbetarklassen tycks vilja - i likhet med den intervjuade tjänstemannen – också identifiera sig med de kollektivanställda. Vilket också skulle kunna förklaras utifrån Bourdieus habitus.⁹⁹

De tjänstemän som däremot distansera sig till kollektivarbetarna - som exempelvis tjänstemannen med smeknamnet ”Dressman” och de tjänstemän som irriterat sig på avvikelserna mot de enhetliga kollektivarbetskläderna – kan ha ett annat habitus än tjänstemännen från arbetarklassen, då de tycks ha mindre problem med den sociala hierarki som kläder kan skapa.

I en vidare bemärkelse gällande i vilken utsträckning arbetsklädernas symboliska värde påverkar den personliga identiteten, så är tjänstemannen osäker på hur hans arbetskläder har påverkat hans identitet. Tjänstemannen anser att hans privata klädsel korrelerar med sina arbetskläder, att han vill ge intryck av förtroende och tillförlitlighet både inom jobbet och i sitt privatliv. Visserligen använde han skjortor innan sin anställning på huvudkontoret – där skjortor symboliserar förtroende – men i och med anställningen på huvudkontoret så började han bli mer medveten om att se tillförlitlig ut i sitt privatliv.¹⁰⁰ Utifrån Goffmans dramaturgiska perspektiv kan detta tolkas som att tjänstemannens *roll* i sitt yrkesliv – att vara tillförlitlig, att inneha ett förtroendekapital – påverkar tjänstemannens civila identitet. När människor/omgivningen bekräftar den roll tjänstemannen har på huvudkontoret, där hans kläder symboliserar det inneboende kapital som är attraktivt i detta fält, så förvandlas den rollen till en *fasad* – en standardroll som blir ett med tjänstemannens identitet. Vilket också

⁹⁷ Intervju av tjänsteman, 2008-11-11

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Månsson 2006. s. 407

¹⁰⁰ Intervju av tjänsteman, 2008-11-11

kan förklara varför tjänstemannen anser att hans privata kläder korrelerar med sina arbetskläder - han har blivit ett med sin mask.¹⁰¹

Hur påverkas de kollektivanställdas identitet av deras arbetskläders symboliska värde? Både arbetare 1 och arbetare 2 har en bakgrund i arbetarklassen och båda beskriver sin klädstil som ”vanlig” och ”neutral”, där de bär jeans och t-shirts i sin vardag - vilket till viss del säger något om deras sociala ursprung, om deras habitus.¹⁰² Utifrån Bourdieus studier och kartläggningar om olika sociala klassers smak, så kan dessa två arbetare utifrån deras privata klädesval, placeras in i arbetarklassens habitus/smak.¹⁰³

Arbetare 1 kan uppfattas delvis som en *cynisk aktör*.¹⁰⁴ Han är till viss del medveten om vad hans arbetskläder symboliserar och att de kan ge honom en negativ identitet i interaktionen med civilklädda anställda. Därför säger han sig inte grunda sin identitet genom sina arbetskläder, utan han använder andra riktmärken i sitt privatliv för sitt identitetsskapande.¹⁰⁵ Huruvida han verkligen gör det han säger, eller om han tror sig göra detta - men att klädernas värde påverkar honom implicit, där han är en ärlig aktör - kan inte bedömas utifrån denna studie.

Arbetare 2 är också han till viss del medveten om den sociala ordning som arbetskläder uttrycker på denna industri - dock tycker han inte att de påverkar hans identitet negativt. Han har inga problem med att använda arbetskläderna i andra kontexter – exempelvis att handla livsmedel i dem – och han är för övrigt stolt över sina arbetskläder, då de uttrycker hans samhörighet med sina kollektivarbetarekollegor.¹⁰⁶ Hans habitus och hans roll, kan därför tolkas överensstämma med hans arbetskläders symboliska värde.

Dock är det svårt att uttala sig i vilken grad de båda arbetarnas arbetskläder påverkar deras personliga identitet, eftersom de båda har ett habitus i arbetarklassen. Deras habitus samverkar till viss del med den roll som deras arbetskläder uttrycker – i en växelverkande och korsbefruktande process. Vilket gör det svårt att tydligt urskilja orsak och verkan, om deras identitet beror på deras habitus eller om deras identitet beror på den roll de spelar genom arbetskläderna.

¹⁰¹ Goffman 2004. s. 26f, 77ff

¹⁰² Intervju av arbetare 1, 2008-11-12, intervju av arbetare 2, 2008-11-13

¹⁰³ Bourdieu 1993. s. 289ff

¹⁰⁴ Goffman 2004. s. 25f

¹⁰⁵ Intervju av arbetare 1, 2008-11-12

¹⁰⁶ Intervju av arbetare 2, 2008-11-13

6. Slutsatser

De slutsatser som kan dras utifrån detta arbetes empiri, är att arbetskläder inom denna givna industri har ett vidare värde än dess bruksvärde, att de innehar ett symboliskt värde. Vilket leder in på den första frågeställningen - *vilket symboliskt värde har arbetskläder för de anställda på den givna industrin?*

I den mänskliga interaktionen på denna industri, i detta fält, så tycks det finnas en *social hierarki* som är fristående från en ordinarie hierarki. Det vill säga, det är inte bara en hierarki med chefer och överordnare gentemot underordnande, utan det tycks finnas en yrkeshierarki mellan tjänstemän och arbetare som inte är beroende av någon chefsposition. Vad som upprätthåller denna åtskillnad är den status yrket medför. Tjänstemännens position är en konsekvens av de olika kapital som särskiljer dem från kollektivarbetarnas position, och där arbetskläder är det som utmärker denna yrkesmässiga och sociala skillnad. På grund av detta tycks det finnas en tyst överenskommelse om vad arbetskläder symboliserar. Där exempelvis jeans är förbehållna tjänstemän och överordnande, och det skulle betraktas som opassande av en arbetare att bära jeans.¹⁰⁷ Dock finns det tjänstemän som vill kompensera den sociala hierarkin som kläder skapar, genom att själv använda samma kläder som arbetarna använder (julgåvan) eller genom att klä sig mindre propert. Sannolikt gör dessa tjänstemän detta på grund av deras habitus, att deras egen identitet och livsstil är nära förknippat med arbetarnas livsstil, och att de känner sig olustig i den sociala hierarkin. Samtidigt finns det andra tjänstemän som vill distansera sig till arbetarna, och där de vill upprätthålla enheten som arbetskläder skapar bland de kollektivanställda.

Den andra frågeställningen - *hur påverkar arbetsklädernas symboliska värde den enskilde individens identitet?* - kan besvaras utifrån det dramaturgiska perspektivet, att individers identitetskapande påverkas av de roller vi spelar. Vilket kan förklara varför den intervjuade tjänstemannens privata syn och uppfattning om kläder korrelerade med vad hans arbetskläder uttrycker. Svårare är det gällande de två intervjuade kollektivarbetarna, eftersom deras habitus tycks överensstämma med deras arbetskläders symboliska innebörd. Varav det är problematiskt att se vad som är orsak och verkan - om deras identitet beror på deras habitus eller deras roll de spelar genom arbetskläderna. Troligtvis samspelar dessa variabler – och även fler variabler som ej är nämnda i detta arbete – i en växelverkan som bekräftar individens identitet.

¹⁰⁷ Intervju av arbetare 2, 2008-11-13

7. Diskussion

I den första frågeställningen tycker jag mig få ett tillfredställande svar, där kläders symboliska värde i denna kontext består i att vara en indikator på innehav av olika kapital som är attraktiva inom detta fält, och som därmed definierar olika positioner. Det som är unikt för denna fallstudie och som inte kan generaliseras till en allmän regel, är exemplet där jeans är en symbol för distansering eller identifikation. Men principen om distansering och identifikation – som bland annat Bourdieu och andra med honom skriver om – utgör själv en teoretisk utgångspunkt som kan ses som allmän och generell tankekategori angående mänsklig interaktion (dock är den – liksom de flesta sociologiska teoretiska perspektiv - beroende av vilken världsuppfattning och vetenskapsfilosofi som tas i anspråk).

Den andra frågeställningen tycker jag mig delvis ha besvarat, men att det finns några frågetecken kvar att reda ut. Förvisso kan Goffmans dramaturgiska perspektiv tillsammans med Bourdieus analys av klassreproduceringen förklara varför den intervjuade tjänstemannen handlade och tänkte som han gjorde. Det blev tydligt i hans fall eftersom han har en social bakgrund som skiljer sig från den ”traditionella” habitus som tjänstemän på en ekonomiavdelning har – för att uttrycka det kategoriskt. Det kan också diskuteras hur klassamhället i Sverige har förändrats, hur en stor del av arbetarklassen har blivit en del av medelklassen, och där individers habitus förändras genom detta. Kanske skulle det vara en större skillnad mellan individers habitus om studien hade utförts för femtio år sedan? Kanske skulle en individ med bakgrund i arbetarklassen haft svårare att jobba på ett huvudkontor då, samt att träffa sina tidigare kollektivanställda kollegor?

I vilket fall, det som är oklart angående den andra frågan, är hur de två intervjuade arbetarnas identitetsskapande korrelerar med det värde deras arbetskläder har. Det är problematiskt att se vad som är orsak och verkan, om deras identitet beror på deras habitus eller på deras roll arbetskläderna tilldelar dem. På grund av denna problematik skulle en studie av arbetskläders inverkan på den egna identiteten vara intressant att genomföra med individer med en annan bakgrund än arbetarklassen. Arbetare 2 nämnde att det hade funnits ungdomar på hans avdelning som använde privata tröjor – även märkeströjor – istället för den ordinarie arbetströjan, men att dessa ungdomar nu studerar på högskolor och universitet.¹⁰⁸ Det kan spekuleras i vilket social bakgrund dessa ungdomar har, med tanke på att de väljer att studera istället för att jobba. Om de tillhörde en annan social bakgrund, så skulle det vara intressant att intervjua dessa ungdomar och undersöka hur arbetskläders symboliska värde

¹⁰⁸ Intervju av arbetare 2, 2008-11-13

påverkar deras egen identitet. Kanske använde dessa ungdomar sina egna tröjor – märkeströjor – för att distansera sig till en identitet som de inte ville ha?

En fråga som har väckts hos mig under detta arbetes gång - som också är ett förslag till framtida forskning - är hur individerna i denna industri förhåller sig till varandra på en firmafest? När arbetskläderna försvinner, när de ting som avskiljer tjänstemannen och arbetaren försvinner, när alla bär civila kläder – hur ser den interaktionen ut i jämförelse med om samma interaktion sker på fabriken med arbetskläder? Har människorna blivit ett med sina roller, så att det inte blir någon skillnad på firmafesten? Eller tar människor på sig andra roller i och med andra kläder, och hur påverkas då tidigare definierade relationer?

Slutligen kan det diskuteras varför människan är som hon är. Människan tycks obotligt vara en varelse som situationsdefinierar och kategoriserar sin omvärld, där vi – oavsett kulturell kontext - rangordnar och tilldelar varandra status, makt, anseende, etc. Detta tycks vi göra omedvetet som medvetet, och även med ovilja. Det är inte alltid vi vill definiera och rangordna varandra, men där situationer och strukturer ändå tycks påtvinga oss någon form av kategorisering. Exempelvis tjänstemännen med bakgrund i arbetarklassen - trots att de vill identifiera sig med kollektivarbetarna - så uttryckte värdet av deras kläder ändå en slags distinktion gentemot kollektivarbetarna. Vilket leder till att de får kompensera detta förhållande genom bland annat att vara noga att hälsa på alla, att prata med gamla kollegor etc. - att bekräfta sin identitet med dem. Vårt behov att definiera vår omvärld - så att vi kan förhålla oss till den – tycks vara så stort att det leder till att kläderna gör mannen, att kläderna gör arbetaren.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur:

Boglund, Anders & Eliaeson, Sven & Månson, Per. (2005) *Kapital, rationalitet och social sammanhållning: en introduktion till klassisk samhällsteori*. 5 upplagan. Stockholm: Norstedts.

Bourdieu, Pierre. (1993) *Kultursociologiska texter i urval av Donald Broady och Mikael Palme*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion: Stockholm/Stehag.

Bourdieu, Pierre. (1991) *Language and Symbolic Power*. Cambridge.

Bourdieu, Pierre. (1998) *Om televisionen: följd av journalistikens herravälde*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion

Bourdieu, Pierre. (2004) *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*. Bokförlaget Daidalos AB: Uddevalla.

Esaiasson, Peter (red). (2007) *Metodpraktikan, konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Upplaga 3:1 Nordstedts Juridik AB.

Foucault, Michel. (2003) *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. 4 upplagan. Arkiv: Lund

Goffman, Erving. (2004) *Jaget och maskerna, en studie i vardagslivets dramatik*. Fjärde upplagan. Norstedts Akademiska Förlag: Stockholm.

Jacobson, Maja. (1998) *Gör kläderna mannen? Om maskulinitet och femininitet i unga mäns bruk av kläder, smycken och dofter*. Carlssons Bokförlag: Stockholm

Jacobson, Maja. (1994) *Kläder som språk och handling: Om unga kvinnors användning av klädseln som kommunikations- och identitetskapande medel*. Carlssons Bokförlag: Stockholm

Kaiser, Susan B. (1990) *The social psychology of clothing*. Fairchild Books & Visuals

Månsson, Per. (2006) *Moderna samhällsteorier - Traditioner, riktningar, teoretiker*. 7 upplagan. Finland: Norstedts Akademiska Förlag

Nilsson, Bo G (red). (2005) *Påklädd, uppklädd, avklädd. Om kläder, kropp och identitet*. Norstedts Akademiska Förlag: Falun.

Källor

Intervju av tjänsteman, 2008-11-11

Intervju av arbetare 1, 2008-11-12

Intervju av arbetare 2, 2008-11-13

Bilaga

Standardiserade frågor samtalsintervjuerna utgick ifrån.

Frågor:

1. Hur gammal är du?
2. Vad jobbar du med?
3. Hur länge har du jobbat med detta? (det aktuella jobbet)
4. Vad jobbar dina föräldrar med?
5. Har du syskon? Vad jobbar de med?
6. Dina vänner, vad jobbar de med?
7. Hur skulle du beskriva din personliga klädstil?
8. Varför har du valt den klädstil du har? Vad vill du signalera med dina kläder?
9. Vart köper du dina kläder, och är märken viktiga för dig?
10. Hur tror du andra ser på ditt sätt att klä dig och hur vill du att andra skall se på dig genom ditt personliga klädesval?
11. Vilka typer av kläder skulle du känna dig obekväma i?
12. Hur skulle du beskriva och hur tänker du om dina arbetskläder?
13. Tycker du att dina arbetskläder uttrycker något mer än att de är praktiska?
14. Hur förhåller du dig till dina arbetskläder gentemot din egen personliga identitet/din egen klädsmaak?
15. Känner du dig bekväm i dina arbetskläder?
16. Hur ser du på de andras arbetskläder på ditt jobb? Finns det någon (symbolisk) skillnad eller likhet mellan de olika arbetskläderna som finns representerade i ditt arbete? Hur upplever du dina egna kläder i förhållandet till arbetarna/tjänstemännens kläder?
17. Upplever du någon skillnad i hur folk klär sig och vilket bemötande/status de får?
18. Tror du att arbetskläder/klädesval korrelerar – samverkar – med identitet, roll?
19. Hur tror du andra upplever dig genom dina arbetskläder?
20. Vilken typ av arbetskläder skulle du föredra, för att känna dig bekväm?